

**ГОМІН ВІКІВ
І ПРИРОДИ
КРАСА:**

МАЛЬОВНИЧА МЕЛІТОПОЛЬЩИНА

Степи - скільки тут краси і які вони різноманітні. Яке багатство барв, кольорів, відтінків! Стиглий колос гнеться під вітром, сполохана хвиля біжить від краю до краю. А над цим – переливчаста пісня жайворонка, що лине десь у височині, в мерехтливому мареві. Зачаровано вбираєш зором багатобарв'я кольорів і ніжну зелень трав, і переливне буяння квіту, і казкові бризки сонця.

Україна – країна дивних краєвидів, земля неповторних пейзажів. У кожному куточку прихована неповторна чарівність, а кожен ландшафт наділений тільки йому властивим незабутнім обличчям, власною душею і не залишить байдужим жодного. Золотом котяться пшеничні хвилі на степових просторах Мелітопольського краю. Річки розкинули свої срібні стрічки. А як гарно на квітучому лузі!

Великий філософ і поет Григорій Сковорода наголошував, що природа є зразком доцільності...

Річка Молочна

Кожна річка має свою історію. Має її і Молочна. Колись вона була великою судноплавною річкою, несла свої води по посушливих степах Приазов'я. Перша достовірна згадка про річку в літописах відноситься до 1103 року. Молочна - найбільша річка північно-західного Приазов'я. Початок свій бере з джерел, що б'ються з кристалічних порід Токмак-могили, або інакше Синьої гори, яка розташована на висоті 307 метрів над рівнем моря. Впадає Молочна річка в однойменний лиман Азовського моря, довжина її близько 200 кілометрів.

Скіфські кургани на території Південної України

Курганами зазвичай прийнято називати надмогильні насипи із землі або каменю, найчастіше напівкулястої форми. Упродовж віків в розташуванні курганів існував один незмінний принцип, який завжди неухильно виконувався: вони насипалися в степу, але завжди поблизу джерела води. Ряд вчених вважає, що степові кургани сучасного півдня України слід розглядати як складні архітектурні споруди. Безумовно, курган - це ще і священне місце! В ході археологічних досліджень було встановлено, що на вершинах деяких курганів з часом стали розміщувати святилища. Серед усіх степових курганів своєю величиною і багатством поховань виділяються скіфські кургани. В IV ст. до н.е. скіфи, як правило, споруджували кургани в місцях свого проживання, в степовій зоні.

Мелітопольський курган

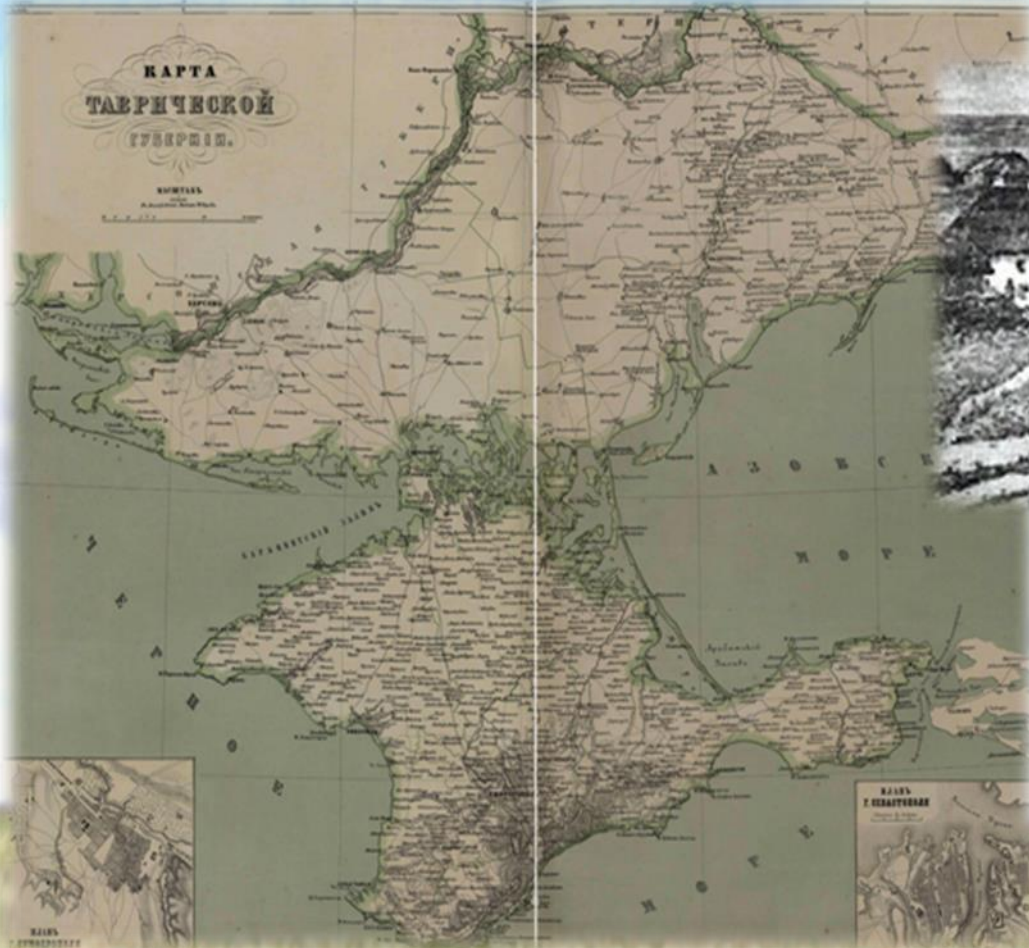
Одним з найбагатіших курганів вважається - Мелітопольський, випадково виявлений при ритті колодязя в 1954 році. Це скіфське поховання 4 ст. до н. е. Курган розташований в межах міста на захід від вокзалу, в районі Юровка по вул. Скіфській. У географічному плані тут знаходиться вододіл між верхів'ями Кизіярської і Піщанської балок, що йдуть паралельно один одному з півночі на південь. Навіть на перший погляд було зрозуміло, що курган був пограбований ще в давнину, про це недвозначно свідчили явні сліди грабіжницького прокопу. Незважаючи на пограбування, при розчищенні могили археологи знайшли більше 3500 різних золотих предметів. Частина знайдених прикрас увійшла до експозиції Мелітопольського краєзнавчого музею. На даний час у Запорізькій області офіційно зареєстровано 5,5 тис. курганів і ґрунтових могильників.

О. І. Тереножкін під час проведення археологічних розкопок

У 1988 році вийшла монографія про Мелітопольський курган. Це видання буде цікаве усім, хто цікавиться історією скіфів. Книга багато ілюстрована. Особливу цінність монографії надає той факт, що розкопками займався безпосередньо її автор археолог, кандидат історичних наук Олексій Іванович Тереножкін.

Місто Мелітополь

"...До уничтоженія запорожской Сѣчи въ 1775 году, мѣсто нынѣшняго Мелитополя было, въ смыслѣ поселенія, необитаемо и Дикаго поля, и только послѣ разгрома Сѣчи сюда подвинулась Ногайская орда, осѣвшая аулами въ нынѣшнихъ Мелитопольскомъ и Бердянскомъ уѣздахъ".

Мелітополь на мапі Таврійської губернії (1871р.)

«... Наименовав оный Мелитополь!»

Місто Мелітополь виникло в кінці XVIII століття, після приєднання до Російської імперії Північного Причорномор'я і Криму. «Мелітополь» в перекладі з грецької - «медове місто». Він розкинувся на мальовничому схилі західного берега долини річки Молочної, який позначений на карті 1793 роки як «урочище Кізіл'яр». У 1784 році Катерина II своїм указом затверджує Таврійську губернію з семи повітів, один з яких – Мелітопольський.

Ми можемо досить багато дізнатися про Мелітопольський край, про події, які тут відбувалися завдяки невеликій книжці в м'якій обкладинці. Її назва «Очерк города Мелитополя и его уезда в географическом отношении». Книжку видано типо-літографією Л. Л. Лібермана. Автором, або укладачем, як він скромно себе називав, був Павло Каетанович Дзякович.

ОЧЕРКЪ ГОРОДА МЕЛИТОПОЛЯ И ЕГО УЪЗДА

ВЪ ГЕОГРАФИЧЕСКОМЪ
ОТНОШЕНІИ

СОСТАВИЛЪ

П. К. Дзяковичъ

ОЧЕРКЪ города *Мелитополя*

И ЕГО УЪЗДА

въ географическомъ отношеніи

СОСТАВИЛЪ

П. К. ДЗЯКОВИЧЪ.

ИЗДАНИЕ

Типо-Литографіи Л. Л. Лібермана

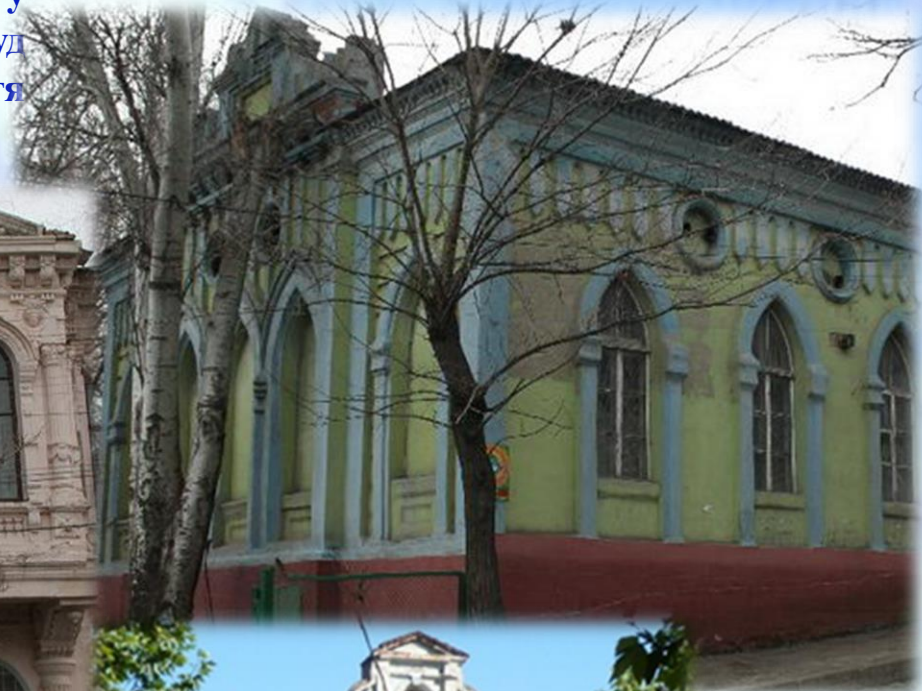
въ Мелитополь.

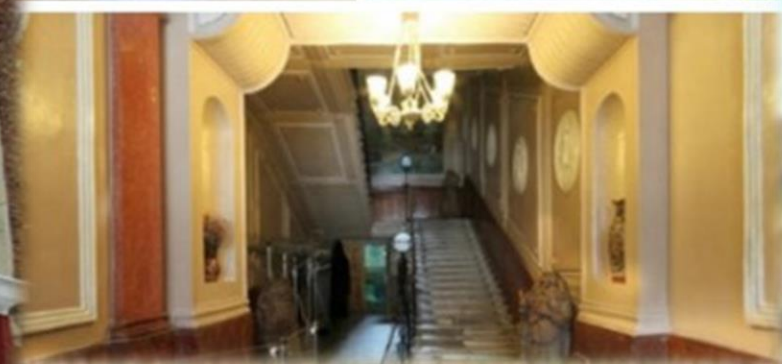
**Звідси починався сучасний Мелітополь:
Кизіярська балка і Кизіярський струмок**

Мальовничі пейзажі, соковита рослинність, синє небо, історичні пам'ятки, старовинні будівлі - все це ми маємо змогу спостерігати на власні очі. Багато цікавих споруд кінця XIX століття і початку XX століття знаходиться в нижній частині міста Мелітополя.

Одною з розкішних старовинних будівель міста, що збереглися до теперішніх часів, є Мелітопольський краєзнавчий музей. Музей розташований у приміщенні, яке було збудоване в 1913 році. На даний час фонди Мелітопольського краєзнавчого музею налічують 60 тисяч експонатів. В музеї зберігається унікальна колекція скіфського золота IV ст. до н. е., знайденого в результаті розкопок Мелітопольського кургану.

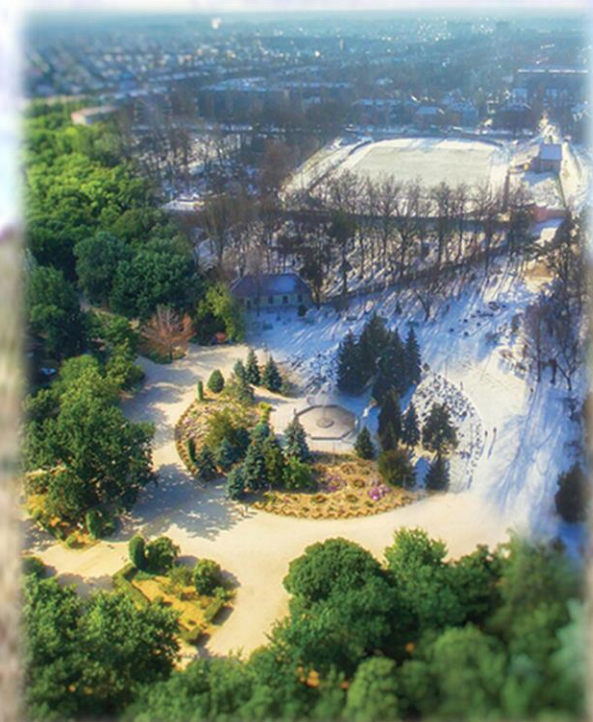

Парк культури і відпочинку ім. М. Горького

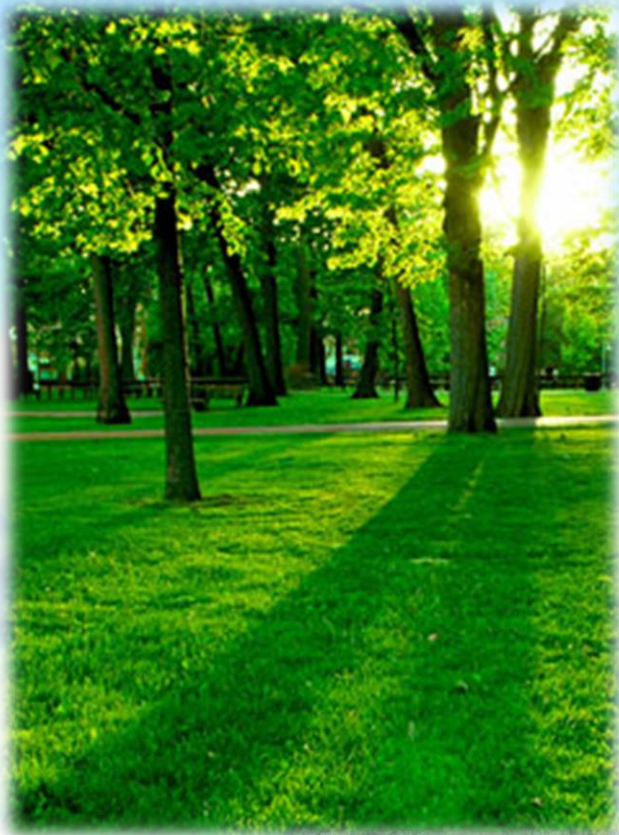
У 1920-х роках в Мелітополі вже був міський сад біля Молочної річки, діючий ще з дореволюційних часів, однак для міста, що зростало, зона відпочинку стала недостатньою. Головний лісничий Старобердянського лісництва Іван Алексєєв склав проект нового міського парку. В стислий термін, на порожній землі створили парк культури і відпочинку (1927). В 1930-х роках парк був огорожений по периметру кованою огорожею, центральний вхід знаходився на Межовій вулиці. Вхід складався з трьох аркових воріт і декількох проходів з касами. Вартість квитка становила 15 копійок.

На даний час у парку росте величезна кількість різноманітних видів дерев (близько 50 видів) і чагарників (близько 30 видів), працюють атракціони та дитячі майданчики, проводиться безліч заходів. Крім цього, тут діє музей історії парку. У 1966 році парк був оголошений пам'ятником садово-паркової архітектури.

У 1937 році в парку розпочала роботу Мелітопольська дитяча залізниця. Вона мала паровоз, склад із шести вагонів, дві станції («Піонерська» і «ім. Павлика Морозова») і депо. Сьогодні про зруйновану в роки війни дитячу залізницю в парку нагадує лише корпус гімназії № 10, що розташувався в колишній будівлі станції «Піонерська».

**Стройных лип аллея
В нашем старом парке,
Сердце сладко млеет
Под душистой аркой.
Меж ветвями солнце
Нежит и ласкает,
Светлые оконца
На земле мелькают...**

Т. Савина

Національний історико-археологічний заповідник «Кам'яна Могила»

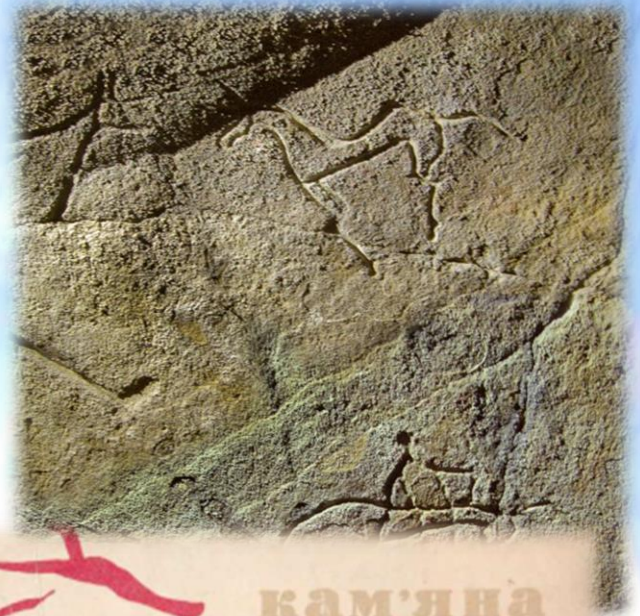
В геологічному та історичному плані Кам'яна Могила - один з найбільш унікальних пам'яток подібного роду. Це залишки піщаника Сарматського моря третинного періоду. Мільйони років тому тут була піщана мілина. Пізніше, коли виникло Понтійське море, на цьому місці утворилися вапнякові відкладення. Море пішло, запанувала пустеля, так поступово виник на цьому місці піщаний моноліт.

В період танення льодовика, на півночі «велика вода», стікаючи на південь, утворила долини річок. Внаслідок природного поглиблення русла річки Молочної величезний острів виявився на поверхні долини. Під впливом води і вітру первинний щит піщанику розколовся, а його уламки сповзли по піску, і виник своєрідний кам'яний пагорб. З плином часу плити придбали дивовижні форми. Сьогодні на багатьох з них можна побачити відбитки молюсків Сарматського моря. Однак це не безладне нагромадження плит, а правильно розвалений кам'яний панцир, що утворив печери і гроти, які виявилися дуже зручними для відправлення культових обрядів древніх людей.

В численних гротах розташовані наскельні малюнки або петрогліфи. Найстаріші датуються XXIV тисячоліттям до н.е., а наймолодші – X-XII століттям. Це єдина пам'ятка в світі з художніми залишками настільки різних часів. Деякі написи схожі на шумерські. Такі ж знаходили в Месопотамії та на берегах річки Євфрат. Існують і інші теорії походження петрогліфів. Окрім малюнків, у гротах були знайдені барельєфи та кам'яні скульптури. Науковці вважають, що Кам'яна Могила могла бути святилищем стародавніх племен, а також місцем зберігання важливої інформації різних часів.

Використана література із фонду наукової бібліотеки:

1. Исмаилов В. Альманах телеверсии "От короны до трезубца". История города Мелитополя и уезда / В. Исмаилов. - Мелитополь, 2006. - 200 с.
2. Кам'яна могила: путівник. – К.: Мистецтво, 1967. – 48 с.
3. Курило-Кримчак І. Історія та природа Мелітопольського краю: вибрані праці / І. Курило-Кримчак. - Запоріжжя, 2016. - 153 с.
4. Мелітополь ХХ століття: фотоальбом. - К.: КВІЦ, 2006. - 223 с.
5. Мелитопольский курган ("трудный случай в археологии") / Мелитопольский городской краеведческий музей; сост. В. М. Тимофеев. - Мелитополь: Издательский дом МГТ, 2018. - 188 с.
6. Михайлов Б. Д. Каменная могила = Rocky mound = Das seinerne grab / Б. Д. Михайлов. - 2-е изд. доп. - Днепропетровск: Промінь, 1989. - 64 с.: ил.
7. Михайлов Б. Д. Мелитополь: историко-краеведческий очерк / Б. Д. Михайлов. - 3-е изд., доп. - Днепропетровск: Промінь, 1987. - 123 с.
8. Михайлов Б. Д. Мелитополь. Природа. Археология. История. / Б. Д. Михайлов. - Запорожье: Дикое поле, 2002. - 280 с.
9. Михайлов Б.Д. Мелитополь: природа, археология, история / Б. Д. Михайлов. - изд. 3-е, испр.. - Запорожье: Дикое поле, 2006. - 280 с.
10. Очерк города Мелитополя и его уезда в географическом отношении / сост. П. К. Дзякович. - Репр. воспроизведение изд. 1900. - Мелитополь: Таврида, 1990. - 45 с.
11. Сушко К. И. Заповедное Запорожье: путеводитель / К. И. Сушко, Г. Е. Литневский. - Днепропетровск : Промінь, 1981. - 134 с.: ил.
12. Тереножкин А. И. Мелитопольский курган / А. И. Тереножкин, Б. Н. Мозолевский; АН УССР, Институт археологии. - К.: Наукова думка, 1988. - 264 с.: ил.

**У підготовці виставки використані
матеріали з фондів наукової бібліотеки
ТДАТУ**

Розробник: бібліограф I категорії С. В. Вовченко